

Міськова Наталія Миколаївна, к.пед.н., доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, n.miskova@i.ua, **Хом'як Ольга Анатоліївна**, к.пед.н., доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), olya.homyak@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ НАСТУПНОСТІ

***Анотація.** У статті досліджено питання забезпечення наступності в роботі педагогів у інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти та Новій українській школі. Визначено, що інтенсивно реалізуючи на практиці основні засади і підходи, інклюзія ставить перед середовищем закладу дошкільної освіти та Новою українською школою багато складних питань і нових завдань, а саме важливість забезпечення наступності в реалізації інклюзивної освіти двох суміжних освітніх ланок, яка повинна зберігатися для забезпечення неперервності здобуття людиною освіти.*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, наступність, заклад дошкільної освіти, нова українська школа, педагоги, діти з особливими освітніми потребами.*

Miskova Nataliia Mykolaivna, Ph.D in Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary and Pre-school Education, n.miskova@i.ua, **Khomiak Olha Anatoliivna**, Ph.D in Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary and Pre-school Education (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), olya.homyak@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL FEATURES OF FUTURE TEACHERS' PREPARATION FOR ASSISTANCE IN THE INCLUSIVE ENVIRONMENT OF A PRESCHOOL INSTITUTION AND NEW UKRAINIAN SCHOOL ON THE BASIS OF CONTINUITY

Abstract

***Introduction.** The article presents an analysis of the issue ensuring continuity in the work of teachers in the inclusive environment of preschool institution and New Ukrainian school. It is noted that in the modern world the right to education is one of the fundamental rights enshrined in the Universal Declaration of Human*

Rights, as well as in various international and national conventions and legislation, and most highly developed countries provide access to education for children with mental and physical disabilities on equal terms. Ukraine has also chosen a vector to solve this problem and is actively implementing inclusive education at all educational levels. It is determined that intensively implementing the basic principles and approaches in practice, inclusion poses many complex issues and new challenges to the environment of preschool institution and New Ukrainian school, namely the importance of ensuring continuity in the implementation inclusive education of two related educational units, which should be maintained to ensure continuity of education.

Purpose. *The purpose of this article is to study the issue of ensuring continuity in the implementation of inclusive education by teachers of preschool institution and New Ukrainian school.*

Methods. *In the course of research we used such methods as analysis and synthesis of psychological, pedagogical and mathematical sources, study and generalization of the current state in future primary school teachers' and educators' professional training; analysis, comparison and classification in order to determine the essential characteristics, criteria of organizational and methodological features in training future teachers to assist in an inclusive environment preschool institution and New Ukrainian school on the basis of continuity.*

Results. *Continuity in education is necessary to create a united educational process that logically continues from kindergarten to school. This process helps to achieve holistic personality development. It was found that during learning all children form basic competencies - skills, knowledge and abilities that are necessary for further learning and life in general. At the preschool age, educators of preschool institution and New Ukrainian school develop children's curiosity, initiative, responsibility, creativity, communication skills. These skills are especially important for children with ASD and primary education builds on them and deepens them. Ensuring continuity and prospects between preschool and school education in today's realities is very important, especially for children with the need of additional educational support.*

Originality. *The scientific novelty and theoretical significance of the research results is that for the first time in this article it is proved that the activities of educational institutions to ensure continuity in the education of children with special educational needs should be carried out by pedagogical teams of preschool institution and New Ukrainian school jointly systematically. The combined efforts of the teaching staff of preschool and general secondary education institutions and the parent community will ensure a psychologically balanced and successful transition for a child from the previous level – preschool education, to the next – primary education.*

Conclusion. *Continuity of preschool and primary education is ensured by the unity of approaches to the life organization of the sixth and seventh (eighth) years*

old child, regardless socio-pedagogical conditions of education: preschool, first grade, primary school group, family education and more. The work of teachers with children with special educational needs requires not only knowledge and experience, but also patience and love for them. Inclusive education is the only support of such a child, it is designed to help children with special educational needs to adapt to the environment and prepare for life in society. Therefore, the coordinated activities of preschool institution and New Ukrainian school teachers should ensure the continuity of psychological and pedagogical support of such children, which involves the creation of a universal educational environment in which each child feels safe and creative, the implementation of correctional and educational classes, occupational, game therapy, individual and group psychotherapy. It is important to help the child with special educational needs adapt to the team, emphasizing and encouraging any of its achievements; give accessible tasks; support and help if difficulties arise; develop the ability to withstand and overcome failures, not to despair.

Key words: *inclusive education, continuity, preschool education institution, new Ukrainian school, teachers, children with special educational needs.*

Право на освіту є одним з фундаментальних прав людини. При цьому право на освіту мають всі діти. У більшості високорозвинених країн світу сьогодні немає відмінності в забезпеченні доступу до освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку і здоровим дітям. Україна також обрала вектор вирішення цієї проблеми і активно впроваджує інклюзивну освіту на всіх освітніх рівнях.

У низці нормативних документів (Законі України «Про освіту» [1], Базовому компоненті дошкільної освіти України [2], Державному стандарті початкової освіти України [3], Концепції Нової української школи [4] та ін.), що закріплюють право дітей з відхиленнями в розвитку на рівний доступ до якісної освіти визначено принципи, освітні орієнтири, завдання щодо створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації дітей, що потребують освітньої підтримки в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти (ЗДО) і Нової української школи (НУШ).

У статті 20 Закону України «Про освіту» зазначено, що інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [1].

Базовий компонент дошкільної освіти України спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [2].

Наступною освітньою ланкою системи освіти, яка продовжує упровадження інклюзивних принципів, є початкова школа. Її метою, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [3].

У Базовому компоненті дошкільної освіти [2] та Державному стандарті початкової загальної освіти [3], визнається пріоритетність компетентнісного підходу до організації дошкільної та початкової ланок освіти.

Розуміння важливості побудови інклюзивного освітнього середовища продемонстрували розробники Концепції НУШ, визначивши одним із дев'яти компонентів формули нової школи орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, максимально враховуючи його права, здібності та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму [4].

Таким чином, значущість цієї проблеми, її недостатній рівень дослідження, потреба в обґрунтуванні забезпечення наступності в реалізації інклюзивної освіти двох суміжних освітніх ланок, спонукає детальніше її вивчити.

Питання реалізації інклюзивного підходу до організації освіти дітей розглянуто у наукових працях А. Богуш [5], О. Будник [6], А. Колупасової [7], Г. Кравченко [8], Л. Миськів [9], З. Шевців [10] та ін. Вчені обґрунтували, що процес інтеграції дошкільнят з особливими потребами в освітнє середовище, сприяє нормалізації їхнього життєвого циклу і гармонізації розвитку відповідно до індивідуальних можливостей кожної дитини.

В контексті досліджуваної проблеми, слід виділити питання готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми в умовах інклюзивного середовища. Це питання досліджено російськими і українськими вченими: Ю. Бойчук [11], І. Грушевською [12], О. Мартинчук [13], Н. Назаровою [14], Я. Пилипенко [15], І. Хафізуліною [16] та ін. На думку науковців, питання підготовки фахівців початкової та дошкільної освіти до професійної діяльності в інклюзивному середовищі сьогодні ще розробляються і апробуються, описується науково-методичне забезпечення, укомплектовується методичний інструментарій для роботи педагогічного працівника.

Метою нашої статті є дослідження організаційно-методичних засад забезпечення наступності в реалізації інклюзивної освіти педагогами закладів дошкільної освіти та Нової української школи

Система освіти, через інклюзивну освіту покликана забезпечити право всіх дітей, в тому числі дітей з порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку, на рівний доступ до якісної освіти за місцем проживання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Інтенсивно реалізуючи на практиці основні засади і підходи, інклюзія ставить перед середовищем ЗДО і НУШ багато складних питань і нових завдань, насамперед, перед педагогами, які є провідниками дітей з особливими освітніми потребами

(ООП) в освітньому процесі. Окрім проблем психологічної та професійної готовності педагогів ЗДО і НУШ до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, слід розглянути і питання забезпечення наступності в реалізації інклюзивної освіти двох суміжних освітніх ланок, яка повинна зберігатися для забезпечення неперервності здобуття людиною освіти. Наступність в освіті необхідна для створення єдиного освітнього процесу, що логічно продовжується від дитячого садка до школи. Цей процес допомагає досягти цілісного розвитку особистості.

Під час навчання у всіх дітей формуються базові компетентності – вміння, знання та навички, які необхідні для подальшого навчання та життя загалом. Володіння українською та іншими мовами, математичні навички, знання в галузі природничих наук, техніки або культури – цьому дитина навчається в молодшій школі завдяки тим компетентностям, що сформувались у неї в дитячому садку. У дошкільному віці вихователі ЗДО починають розвивати у дітей допитливість, ініціативність, відповідальність, креативність, навички комунікації. Ці навички є особливо важливими для дітей з ООП і початкова освіта спирається на них і поглиблює.

Педагоги дошкільної освіти, які працюють в інклюзивній групі, мають бути ознайомлені з програмою початкової школи та вводити у свої заняття навчальні елементи, які підготують дітей з ООП до 1-го класу. Вчителі початкових класів також мають знати дошкільну навчальну програму, щоб використовувати її складові в адаптаційний період.

Перехід дитини-дошкільника з ООП до школи є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення. Забезпечення наступності і перспективності між дошкільною і шкільною ланками освіти в умовах сучасних реалій є дуже важливим, особливо для дітей, що потребують додаткової освітньої підтримки. Варто продумати і комплексно здійснювати заходи, спрямовані на організацію спільних дій педагогів ЗДО та вчителів НУШ, узгоджувати педагогічні зусилля щодо дитини з особливими потребами. Забезпечення наступності і перспективності, подолання недорозвитку, корекція порушень – це процес, у якому задіяні і ЗДО, і школа. Наступність між дошкільною і шкільною ланками освіти не повинна розумітися тільки як підготовка дітей до навчання. У дошкільному віці закладаються найважливіші риси майбутньої особистості. Необхідно прагнути до організації єдиного розвиваючого світу – дошкільної та початкової освіти.

Дошкільна освіта повинна зберегти самоцінність дошкільного дитинства і формувати особистісні якості дошкільника, які є основою для навчання у школі. Проте, дошкільний вік не є підготовчим етапом до навчання у школі, це є період пізнання світу маленькою дитиною, неважливо, здорова вона чи має проблеми розвитку. Школа, як наступник дошкільної освіти, повинна враховувати та розвивати потенціал дитини, розкритий ще у дошкільному

віці. Такий комплексний підхід дозволить визначити освіту як єдину систему на всіх етапах навчання та має на меті забезпечити психологічні умови, які б максимально сприяли всебічному розвитку дитини, збереженню її індивідуальності та реалізації корекційно-розвиткового навчання.

Важливу роль у забезпеченні наступності дошкільної і шкільної освіти відіграє детальне вивчення уявлень батьків і педагогів один про одного, що приведе їх до взаємодії та розробці спільних рекомендацій. «Кожен причетний повинен усвідомлювати своє завдання, специфіку діяльності і повинні бути чітко окреслені межі професійного впливу кожного, в іншому випадку з'являються ризики і проблеми: ресурси не використовуються доцільно, обраний напрямок роботи виявляється неефективним і погіршує розвиток і стан здоров'я дитини» [17, с. 215]. При визначенні пріоритетних ідей в процесі реалізації наступності необхідно виділити пріоритети в змісті освіти на кожному етапі вікового розвитку дитини із особливими потребами з урахуванням сучасної соціальної ситуації, відійти від штучної акселерації в розвитку, не допускати поспіху і дублювання змісту подальшої освіти.

Діяльність ЗДО і НУШ для забезпечення наступності з корекційно-розвитковою роботи передбачає такі напрями:

1. Науково-теоретичний – наукове обґрунтування, розроблення та реалізація концепції інклюзивної освіти, спрямованої на розвиток дитини;
2. Освітній – здійснення ступеневої освіти, забезпечення наступності програм і навчальних планів ЗДО і школи, узгодження їх та оптимізація;
3. Дослідницько-практичний – апробація авторських розробок, нових форм і методів роботи з дітьми з особливими потребами в ЗДО та школі;
4. Організаційно-управлінський – організація і планування навчально-корекційної роботи ЗДО, координація діяльності всіх корекційних служб.

Неабияке значення у забезпеченні наступності дошкільної і шкільної освіти відіграє готовність педагогів до роботи в інклюзивному середовищі ЗДО і НУШ. Варто наголосити, що без позитивного ставлення педагога до дитини з особливими освітніми потребами, будь-які спроби залучення її до освітнього простору, приречені на невдачу. Адже психологічна готовність – це умова ефективної професійної діяльності педагога. Як особливій дитині потрібен процес адаптації до інклюзивного закладу, так і педагогу інклюзивного класу/групи потрібна додаткова підготовка та підтримка.

Процес формування професійної компетентності та психологічної готовності педагогів до реалізації інклюзивного навчання розв'язується за допомогою підтримки закладу освіти, психологічного супроводу та залежить від скоординованих дій педагога та різнопрофільних фахівців. Ще однією перешкодою є наявність стереотипів, які призводять до «ієрархії посад» [18] між виховними і дидактичними посталями [19].

Ми переконані, що для вирішення цієї проблеми необхідні нові підходи до надання методичної допомоги педагогам ЗДО і НУШ, які працюють в

інклюзивну середовищі. До шляхів підвищення рівня професійної, психологічної компетентностей та формування інклюзивної компетентності педагогів, які працюють в інклюзивному середовищі ЗДО і НУШ слід віднести:

1. Організацію заходів, спрямованих на формування колективу односторонців, що дозволить вивчити досвід більш досвідчених колег, отримати відповіді на конкретні запитання, уникнути можливих помилок і труднощів у своїй практичній діяльності;

2. Організацію умов для проходження педагогами курсів підвищення кваліфікації;

3. Проведення системи майстер-класів, тренінгів, семінарів, «круглих столів», психологічних практикумів для всіх учасників освітнього процесу;

4. Організацію тісної взаємодії закладів дошкільної, загальної середньої освіти з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, спеціальних навчальних закладів та організацій, що належать до сфери охорони здоров'я та соціального захисту населення;

5. Створення творчих груп та мультидисциплінарних команд;

6. Проведення відкритих заходів педагогами інклюзивних класів/груп, що дозволить демонструвати професійний ріст, намітити подальші цілі власної та командної діяльності цих навчальних закладів.

Вважаємо, що така програма підтримки дозволить педагогам ЗДО і НУШ, які працюють з дітьми цієї категорії, долати професійний стрес, отримувати емоційну та професійну допомогу колег та інших фахівців. Адже запорука успіху впровадження інклюзивної освіти – у командній роботі всіх причетних до цієї справи осіб. Побуває думка про те, що школи підтримують інклюзивну освіту через опосередковані моделі надання допомоги учителям, а не учням [20]. Вважається, що саме педагог бере на себе тягар упровадження інклюзії, а робота інших фахівців і консультантів залишається на другому плані. Таким чином, ефективність забезпечення наступності в роботі педагогів в інклюзивному середовищі ЗДО і НУШ диктує необхідність підготовки і перепідготовки та залежить від скоординованих дій усієї мультидисциплінарної команди.

Отже, наступність дошкільної і початкової освіти забезпечується шляхом єдності підходів до організації життєдіяльності дитини шостого та сьомого (восьмого) років життя незалежно від соціально-педагогічних умов здобуття освіти: заклад дошкільної освіти, перший клас початкової школи, група Центру розвитку дитини, сімейне виховання тощо. Діяльність закладів освіти щодо забезпечення наступності в навчання дітей з ООП має здійснюватися педагогічними колективами ЗДО і НУШ спільно і системно. Об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості забезпечить психологічно виважений та успішний для дитини перехід з попереднього рівня – дошкільна освіта, на наступний – початкова освіта.

Узгоджена діяльність педагогів ЗДО і НУШ повинна забезпечувати наступність психолого-педагогічного супроводу таких дітей, який передбачає створення універсального освітнього середовища, в якому кожна дитина відчуває себе безпечно. Важливо допомогти дитині з ООП адаптуватися до колективу, підкреслюючи і заохочуючи будь-які її досягнення; давати доступні завдання; підтримувати і допомагати, якщо виникли труднощі; розвивати здатність витримувати і долати невдачі, не впадати у відчай; формувати позитивне ставлення до усього, що оточує, адже усі діти заслуговують навчатися у середовищі, де забезпечуються їхні базові і додаткові потреби.

Подальші дослідження цієї проблеми необхідно направити на вивчення досвіду організації інклюзивної освіти у закладах дошкільної та початкової освіти зарубіжних країн.

Список використаних літературних джерел

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. № 38–39. С. 380) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
2. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богущ. Київ, 2012. 26 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 р. «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 25.10.2020).
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.10.2020).
5. Богущ А. М. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової ланок освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського*. Миколаїв, 2012. Вип. 37. Т. 1. С. 46–49.
6. Будник О. Б. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 152 с.
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
8. Кравченко Г. Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ. Харків: Вид-во «Ранок», 2014. 176 с.
9. Миськів Л. І. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями. *Європейські перспективи*. Київ, 2013. № 10.
10. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.
11. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків, 2015. 117 с.
12. Грушевська І. В. Формування професійної готовності майбутніх вихователів до інклюзивної освіти. *Формування культури здоров'я дітей різного віку з особливими потребами: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару*. Лисичанськ: ООО «КИТ-Л», 2014. С. 31–32.

13. Мартинчук О. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник психології і педагогіки: збірник наукових праць*. Київ, 2012. Вип. 8. 248 с.

14. Назарова Н. М. Понятие интеграция в специальной педагогике. Понятийный аппарат педагогики и образования. Екатеринбург. 1998. Вып. 3.

15. Пилипенко Я. Р. Формування інклюзивної компетентності в контексті підготовки майбутніх педагогів. *Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості: матеріали міжсвузівської науково-практичної конференції*. Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2018. С. 135–138.

16. Хафизуллина И. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Астрахань, 2008. 22 с.

17. Assirelli F., Sandri P., Silimbani R. Le figure a sostegno di un'integrazione di qualità, in CDH Bologna e CDH Modena (a cura di), *Bambini imparare a fare le cose difficili. Alunni disabili e integrazione scolastica di qualità*. Erickson, Trento, 2003. 245 p.

18. Groppo M., *L'educatore professionale oggi. Figura, funzione, formazione, Vita e Pensiero*, Milano 1992. 134 p.

19. Pavone M. La qualità dell'integrazione dal «sostegno» ai «sostegni». URL: http://www.edscuola.it/archivio/handicap/sostegno_sostegni.pdf. (дата звернення: 25.10.2020).

20. Депплер Д., Т. Лорман, Шарма У. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. *Дефектологія*. 2009. № 3. С. 9–14.

References

1. Zakon Ukrainy (*Law of Ukraine*) «Pro osvitu» (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, 38–39, 380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Last accessed: 25.10.2020) (In Ukrainian).

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity Ukrainy. (2012). *Naukovyi kerivnyk*: A. M. Bohush. Kyiv (In Ukrainian).

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. 87 vid 21.02.2018 r. «Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoї osvity». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (Last accessed: 25.10.2020) (In Ukrainian).

4. Kontseptsia Novoi ukrainskoi shkoly. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Last accessed: 25.10.2020) (In Ukrainian).

5. Bohush A. M. (2012). Vektor nastupnosti derzhavnykh standartiv doshkilnoi i pochatkovoї lanok osvity. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. Sukhomlynskoho (Scientific Bulletin of V. Sukhomlynsky Mykolayiv National University)*. Mykolaiv, 37, 46–49 (In Ukrainian).

6. Budnyk O. B. (2015). *Inklyuzyvna osvita: navchalnyi posibnyk*. Ivano-Frankivsk (In Ukrainian).

7. Kolupaieva A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy: monohrafiia*. Kyiv: Sammit-Knyha (In Ukrainian).

8. Kravchenko H. Yu. (2014). *Inklyuzyvna osvita v DNZ*. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» (In Ukrainian).

9. Myskiv L. I. (2013). Pryntsyipy, zavdannia ta funktsii inkluzyvnoi osvity yak svitovoi modeli sotsializatsii osib z obmezhenyimi mozhlyvostiamy. *Yevropeiski perspektyvy (European perspectives)*. Kyiv, 10 (In Ukrainian).
10. Shevtsiv Z. M. (2016). Osnovy inkluzyvnoi pedahohiky: pidruchnyk. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury» (In Ukrainian).
11. Boichuk Yu. D., Borodina O. S., Mykytiuk O. M. (2015). Inkluzyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia osnov zdorovia: monohrafiia. Kharkiv (In Ukrainian).
12. Hrushevska I. V. (2014). Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do inkluzyvnoi osvity. *Formuvannia kultury zdorovia ditei riznogo viku z osoblyvymi potrebamy: materialy Vseukrainskoho naukovopraktychnoho seminaru*. Lysychansk: OOO «KYT-L», 31–32 (In Ukrainian).
13. Martynchuk O. V. (2012). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity. *Visnyk psykholohii i pedahohiky: zbirnyk nauk. prats (Bulletin of psychology and pedagogy: a collection of scientific papers)*. Kyiv, 8, 248 (In Ukrainian).
14. Nazarova N. M. (1998). Ponyatie integratsiya v spetsialnoy pedagogike. Ponyatiyniy apparat pedagogiki i obrazovaniya. Ekaterinburg, 3 (In Russian).
15. Pylypenko Ya. R. (2018). Formuvannia inkluzyvnoi kompetentnosti v konteksti pidhotovky maibutnikh pedahohiv. *Pidhotovka pedahohichnykh kadriv do roboty z riznymi katehoriiami ditei: vyklyky ta mozhlyvosti: materialy mizhvuzivskoi naukovopraktychnoi konferentsii*. Khmelnytskyi: PP «A.V. Tsaruk», 135–138 (In Ukrainian).
16. Hafizullina I. N. (2008). Formirovanie inkluzivnoy kompetentnosti buduschih uchiteley v protsesse professionalnoy pidgotovki: avtoref. dis. kand. ped. nauk: spets. 13.00.08 «Teoriya i metodika professionalnogo obrazovaniya». Astrahan (In Ukrainian).
17. Assirelli F., Sandri P., Silimbani R. (2003). Le figure a sostegno di un'integrazione di qualità, in CDH Bologna e CDH Modena (a cura di), *Bambini imparare a fare le cose difficili. Alunni disabili e integrazione scolastica di qualità*. Erickson, Trento.
18. Groppo M. (1992). L'educatore professionale oggi. *Figura, funzione, formazione, Vita e Pensiero*.
19. Pavone M. La qualità dell'integrazione dal «sostegno» ai «sostegni». URL: http://www.edscuola.it/archivio/handicap/sostegno_sostegni.pdf. (Last accessed: 25.10.2020).
20. Depler D., Lorman T., Sharma U. (2009). Pereosmyslyuyuchy dopomozhni poslugy specialistiv v inkluzyvnykh klasax. *Defektolohiia (Defectology)*, 3, 9–14 (In Ukrainian).

Стаття поступила в редакцію 30.10.2020 р.